

EL TEMPS D'HISTÒRIA

EL TEMPS

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

TARRADELLAS I LA REPRESA AUTONÒMICA

Amb motiu del 25è aniversari del restabliment de la Generalitat de Catalunya, el retorn de Josep Tarradellas i la instauració dels règims preautonòmics del País Valencià i de les Illes Balears, dediquem EL TEMPS d'Història a revisar aquells processos historipolítics avui en discussió.

- 45 EDITORIAL
- 46 APUNT
Les paves mortíferes
- 49 COMBINATÒRIA
Sant Antoni: les visions i l'ergotisme.
- 50 RODA EL MÓN
Les possessions mallorquines
a través de la història
- 53 FER I DESFER
- 54 DOSSIER
Tarradellas i la represa
autonòmica
- 67 L'ENTREVISTA amb Josep Maria Bricall
i Masip
- 70 HISTÒRIA EN LLIBRES
- 72 HISTÒRIA EN XARXA

CAIXA CATALUNYA

© EDICIONS DEL PAÍS VALENCIA, SA

COORDINACIÓ: PELAI PAGES I MIQUEL PAYERAS

L'any 1978 el president de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas, visità Mallorca. Havien passat, feia ja mesos, les eleccions de juny del 1977. Arribava a l'illa per participar com a convidat d'honor en la constitució de l'ens preautonòmic, el Consell General Interinsular. Simbòlicament, en aquell acte de recuperació de l'autogovern balear es va voler atorgar una rellevància protocol·làriament destacada tant al president català com als més alts representants dels autogovernos recuperats del País Valencià i d'Aragó. Una sintonia que, llavors, la posada en funcionament de les autonomies a cada un dels països portà a l'oblit. Paradoxal, si més no.

En aquella visita Tarradellas declarà a la premsa mallorquina que la voluntat d'un país nacionalment diferenciat de la nació castellana no depenia tant de la història, ni d'aspectes identitaris, com d'allò que en democràcia compta de debò: el vot dels ciutadans. I que, des d'aquest punt de vista, Catalunya havia triat tenir representació a Madrid de forces nacionals catalanes, igual com els bascos, i altres pobles no.

Autonomies, Tarradellas i avui

Entorn de la figura de Tarradellas sovint s'hi mesclen sentiments contraposats. I no pocs interessos polítics i personals que xocaren en el passat amb la ferma personalitat política del president que permeté mantenir viva, amb un dramàtica precarietat de tota mena, la Generalitat a l'exili durant dècades. Més enllà de polèmiques o opinions divergents sobre Tarradellas, la seua preclara visió política ningú no li la pot negar. Aquelles declaracions fetes a Mallorca mantenen encara ara tota la validesa i posen de manifest, quasi un quart de segle després, que Tarradellas veuria avui amb preocupació la vida política de l'estat.

Caldria demanar-se que si el poder central, Madrid, apostà el 1977 per un pacte amb Josep Tarradellas, i el president de la Generalitat tenia tan clares les seues opinions sobre la qüestió nacional i el seu per què, passats els anys, *Madrid* (en el sentit del poder de l'estat: polític, econòmic, militar, prefectura de l'estat, mediàtic...) apostaria avui pel mateix? Res pitjor i més inútil que elucubrar, en història, sobre el que hauria pogut passar i no va passar. Però sembla pertinent el joc intel·lectual per argumentar que el *Madrid* de fa vint-i-cinc anys i el d'avui són molt, molt diferents.

Aleshores hi havia voluntat de diàleg i de pactes. Avui no hi ha cap altra voluntat que la de la imposició de l'homogeneïtat. Fa quasi un quart de segle *Madrid* reconeixia entitat política i jurídica a una institució, la Generalitat de Catalunya, la legitimitat de la qual provenia directament, si no més anteriorment, de l'autogovern català republicà que el franquisme havia eliminat, juntament amb totes les llibertats arreu de l'estat. I del franquisme d'on provenia, cal recordar-ho, la continuïtat jurídica preconstitucional del poder central, de *Madrid*, que va reconèixer el restabliment de la Generalitat. I aquelles dues realitats polítiques contraposades, tan diverses com que bevien de fonts legitimadores excloents, arribaren a un pacte a través el diàleg. És, avui, possible pensar en alguna situació semblant? Sembla evident que no.

Per què, aleshores, va ser possible el pacte? Perquè les dues parts, sens dubte, primaren allò que en democràcia és substancial: la voluntat dels ciutadans, per sobre de qualsevol altra consideració, inclosa la realitat jurídica i política del moment, la qual es va anar adaptant a la voluntat dels subjectes de dret, dels ciutadans. Això és la llavor de la democràcia.

Res no és immutable. Res no és intocable. Tot és, ha de ser, susceptible de canvi a través del diàleg i, com deia Tarradellas, l'únic que hi val, l'únic, és la voluntat expressada pels ciutadans. Si en això s'està d'acord, i tot demòcrata hi ha d'estar necessàriament, res no apareix com a impossible. Quan intel·lectualment i ideològicament es nega la preeminència de la voluntat dels ciutadans, es posa en qüestió la democràcia, per molt que es vulga disfressar. Quan es prima una realitat jurídica determinada sobre la voluntat d'un poble (democràticament expressada, això és: de manera individual a través del vot) el que es fa és capgirar el sentit essencial: els ciutadans, en lloc de disposar d'institucions i marcs jurídics perquè els serveixen, n'esdevenen ells servidors. La democràcia a l'inrevés. Aparença democràtica, i fons escassament democràtic, o nul.

Les paves mortíferes

Les 'memòries d'un lluitador veterà', de Joaquim Varela i Garcés, mostren amb el títol de 'Les paves mortíferes' alguns aspectes poc coneguts de la guerra del 36 i la repressió.

El llibre de memòries de Joaquim Varela té, per sobre de tot, una gran vàlua pel context de redacció. El va escriure tot just acabada la guerra. Amb por. A poc a poc. I, naturalment, no el va poder publicar una vegada redactat. El guardà durant dècades. Fins que morí el dictador. Després, més anys esperant l'oportunitat editorial. Fins que, decidit a veure publicat el seu record, va optar per editar-se'l, amb el suport de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, on viu, i de la Diputació de Barcelona.

És important l'aspecte del context social i polític del moment de la redacció. Els records eren frescs, molt, i el dolor intens. I la por, molta. Derrotat i, com ell diu, "humiliat", el llibre, les memòries, esdevé, doncs, un acte de rebel·lia personal i política però també un document excepcional per conèixer alguns aspectes de la guerra i la repressió.

El CAT-VAL. El jove Joaquim, el 1936, ja feia dos anys que havia estat llicenciat de l'exèrcit. Volia seguir amb la seva feina d'impressor. Esperança perduda. La guerra es va fer realitat. I va ser mobilitzat. "Encara ho record com si fos ara. La tarda de la meva marxa anava assegut en un vagó de tercera d'un tren militar ple de joves reservistes. Tots estàvem trastornats per la reincorporació. Qui ens havia de dir que ens hauríem de tornar a posar aquell uniforme tan

antipàtic! [...] A mesura que ens allunyàvem de Catalunya em va començar a colpir la nostàlgia [...] i em va fer sentir molt trist [...] Aquell tren militar, que no s'aturava a cap estació, es dirigia cap a València [...], els que pertanyíem a transmissions ens tocava fer transbord cap a Albacete."

Allà, efectivament, els uniformaren. I hagueren d'esperar que es creassin les companyies. Un dels soldats, "Nadal, nomia", recorda Varela, s'acostà a un grapat d'oficials, saludà i en demanar-li un dels caps que què volia, "Nadal, atrevimentament va contestar que, com que hi havia una gran quantitat de valencians i catalans, potser es podria pensar de fer una companyia integrada per tots els qui parlàvem la mateixa llengua [...]. Aquella proposició va agradar [...] i així va néixer la flamant Companyia de Transmissions CAT-VAL", la qual, a poc a poc, va anar entrant en zones de combat per refer les transmissions, sobretot entre Barcelona i València, i en aquelles missions Varela conegué les "paves mortíferes": "Els avions Junker i Messerschmitt, les maleïdes paves que dèiem nosaltres, les quals, en formacions de tres i de cinc, procedents de Mallorca, ens bombardejaven contínuament. Nosaltres, quan sentíem la remor dels avions, deixàvem la restauració dels cables i corríem a refugiar-nos dins dels cràters. Tan bon punt s'acabava, i abans que no en vingués un altre, tornàvem a la feina."

La guerra es posava ja crua. El CAT-VAL, orgullosa companyia que desfilava cantant l'himne en català –"deben ser extranjeros", recorda Varela que sentia a dir– va ser desmantellada, i l'ara veterà lluitador va ser enviat al que encara recorda com "un escorxador": l'Ebre. La batalla de l'Ebre.

Les paves. I allà seguí amb la terrible quotidianitat del soroll de "les maleïdes paves mortíferes [...] que, procedents de Mallorca, van ser una de les claus que expliquen per què en Franco va acabar guanyant aquella guerra", escriu Varela.

El paper de l'aviació franquista-nazi, segons el veterà lluitador, va ser d'excepcional importància en la resolució

EL TEMPS

del conflicte bèl·lic. Els hi dóna, a les paves, aquesta consideració en diverses ocasions al llarg del llibre. Però potser quan amb més intensitat recorda la potència mortífera que tenien, és durant la batalla de l'Ebre.

Era l'any 1938. Aquell estiu Varela arriba a l'Ebre. A les posicions republicanes. La cosa ja pintava malament. "El joc era malèvol: en començar la tarda ells acostumaven a guanyar unes cotes [els franquistes], però al vespre les recuperava la nostra infanteria. I això va durar molts i molts dies, no sé dir quants exactament, perquè en aquestes circumstàncies tan extremes arriba un moment que es perd la noció del temps. Però finalment vingué la desfeta i hagüérem de retrocedir com poguérem. Les petites barques eren insuficients per passar a l'altra banda del riu. Hi havia soldats que es llançaven a l'aigua per no caure presoners i molts van morir ofegats. D'aquest desastre se n'ha parlat ben poc." Varela aconseguí passar a la que els republicans anomenaven la "banda bona del riu". Allà no era difícil sentir la desmoralització i les ingènues esperances, en veu baixa: "Entre els soldats s'insistia que la guerra s'acabaria d'un moment a l'altre, gràcies als contactes que hi havia hagut entre republicans i feixistes [...] però els oficials,

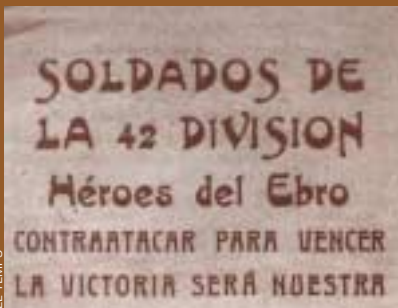
juntament amb els comissaris [polítics], assabentats dels rumors, vigilaven [...] i ens deien que els que parlaven de pau eren uns feixistes."

L'Ebre, la batalla, per a Varela i els seus companys era gràficament clar: "un escorxador". Les forces republicanes no tenien relleus, i les franquistes en tenien molts. El resultat era terrible. Baixes contínues que no es podien substituir per nous combatents. I a començaments de la tardor la situació encara s'agreuà més: "A finals de setembre es va produir la retirada parcial de les Brigades Internacionals del front de l'Ebre, la qual cosa va suposar un nou cop a la nostra moral i, no cal dir, a les nostres forces físiques perquè ja no quedava cap relleu. Allà ja sempre érem els mateixos, delmats per les baixes contínues i pel turment de les paves mortíferes, que no paraven [...]. A l'octubre, les coses van empitjorar. L'aviació feixista va redoblar els atacs, provocà grans incendis i fortes fumarades pels arbres cremats a causa de totes aquelles explosions. Les paves s'anaven rellevant i ja descarregaven a tota hora, de matí i de tarda. Aquells monstres, des del cel, eren els que estaven guanyant la guerra per a en Franco. Incansables, els avions de caça baixaven escombrant les concentracions i metrallant els nostres soldats, que

EL TEMPS

Avions de la Legió Còndor sobrevolen Burgos durant la Guerra Civil. Joaquim Varela i Garcés analitza a *Les paves mortíferes* els atacs de l'aviació franquista-nazi, un episodi clau per poder entendre el final del combat.

EL TEMPS

Dalt, carnet de soci de la Renaixença Camprodonina a nom de Joaquim Varela, expedit el primer de maig del 1932. A sota, una placa d'homenatge als soldats que van combatre a la batalla de l'Ebre.

s'havien d'amagar a les trinxeres, al mateix temps que els obusos de l'artilleria feixista ens ploviem per tot arreu. Amb tot allò no hi havia possibilitats de reorganitzar-se, mentre que la nostra aviació (anomenats els xatos), en canvi, no apareixia mai. Allò era una lluita desesperada...”

Exili i retorn voluntari. I el que veien com a inevitable Varela i els seus companys, passà. Derrotats, els republicans, abans i tot de la fi de la guerra, enfilaren el camí cap a França, fugint de la repressió franquista. Varela, també. Havia estat nomenat, tant si vols com si no, comissari polític, la qual cosa, afegida a la condició de sergent de l'exèrcit republicà, el feia tenir totes les butlletes. Quan encara estava mobilitzat, anà reculant cap al nord, amb les columnes republicanes. A Catalunya –Barcelona i Reus– encara hagué de patir les visites de les paves, que l'hivern del 38 encalentiren ferm, amb les vomitades de foc i metralla, les ciutats catalanes: “Aquell hivern la capital de Catalunya patí un dels majors martiris de la seva història”, recorda. A Catalunya va fer servir el seu ofici d'impressor, al servei de la República, fent octavetes del tipus “No passaran”, però “malgrat els meus impresos, les coses no van anar gens bé”, i la contínua retirada no s'aturava. Enmig d'aquell caos, al jove Joaquim li donaren un permís d'un dia, amb la promesa de retorn a la nit. “Aquell dia, el 26 de gener de 1939, vaig ser totalment conscient que havíem perdut la guerra.” Encara restà uns dies més amb l'exèrcit, bona part del qual orfe d'oficials “que marxaven cap a l'exili”. El darrer dia d'aquell fred i trist mes de gener, “a la tarda, finalment em vaig decidir a marxar, i em vaig afegir a la processó de l'exèrcit derrotat que anava a buscar refugi al país veí”.

La tristesa de la derrota no era sinònim que s'hagués acabat tot. Ni de bon tros. Després de dies de difícil marxa arriba a Prats de Molló, amb milers d'exiliats més. “Ens van portar a una fàbrica abandonada. N'érem tants que no hi cabíem i a molts ens va tocar dormir en un pati nevat [...] sabíem que Madrid encara resistia, però allà [...] vaig sentir el pes de

la derrota [...] i en aquella gelada nit de mitjan febrer em reafirmava, en el meu interior, que aquella guerra l'hauríem guanyada si no hagués estat per les paves alemanyes...” De Prats a Arlés. “Allà es van presentar un senyor i unes senyores vestits de negre. Tots eren molt malcarats i ens tractaven a crits. Ens van fer fer una cua i ens van fixar un per un.” La filiació acabava amb una pregunta: “Prefereixes Franco o Negrín?” Varela, com milers d'altres republicans, hagué de decidir en segons el seu futur. “Arribava el meu torn i no havia reflexionat. Allò era molt cruel [...] Un país estranger? Aquella idea em feia feredat, i em va venir una força a la ment que em va demanar de tornar a la meva estimada Catalunya. Per fi vaig arribar davant d'un buròcrata inhumà i em vaig trobar dient: ‘Franco’.”

I així, en un comboi de tren de presoners, milers de republicans exiliats retornaren voluntàriament a la nova Espanya de Franco. La destinació, camps de concentració on hi moriren a milers. Alguns afusellats, molts més de malalties i fam. I moltíssims, repressaliats d'una o d'altra manera. Varela tingué sort. El batlle, el doctor Badia, del seu poble, Santa Coloma, intercedí per ell assegurant, i mentint, que era net de cap dels suposats “delictes” que implicaven una mort segura: càrrec polític (comissari), militància (joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya)... Alliberat d'una mort segura, el destí de Varela, igual com el de milers de joves en situació semblant, va ser, novament, l'uniforme militar. No se'l reconeixia el servei militar republicà, així que “au, una altra vegada tornava a anar vestit de soldat”.

La cruel paradoxa va ser que Varela, igual com molts dels seus companys soldats “de procedència roja”, foren elegits, per a més humiliació, per a participar en la desfílada de la victòria feixista, l'1 d'abril, i moltes més que seguirien. Dins la misèria de l'ambient, tot allò només tenia un relatiu al·licient: intentar veure de prop una pava. Però ni això. “No vaig poder veure'n cap, durant l'estada a l'exèrcit de Franco, d'aquelles maleïdes paves mortíferes.”

Miquel Payeras

Sant Antoni, un ascètic egipci del segle III, va viure al desert, vora el mar Roig, i allà va passar durs períodes de dejuni, suficients per patir les visions i temptacions que se li atribueixen. Tanmateix, el fet més curiós és que el quadre de Bosch en pretén il·lustrar d'un tipus concret: les degudes a l'ergotisme.

Sant Antoni: les visions i l'ergotisme

Xavier Duran, *escriptor i periodista científic*

EL TEMPS

En el seu famós quadre 'Les temptacions de sant Antoni', el pintor neerlandès Hieronymus Bosch (circa 1450-1516) representa el sant patint diverses al·lucinacions relacionades amb l'ergotisme. Patí sant Antoni aquesta malaltia?

Aquesta intoxicació té dues manifestacions: l'ergotisme crònic, conegut també com Foc de sant Antoni, caracteritzat per un dolor ardent i intens i gangrena a peus, mans, cames i braços, i l'ergotisme agut, acompanyat d'al·lucinacions, especialment amb la sensació que l'individu vola. Totes dues formes poden produir-se al mateix temps.

L'associació de sant Antoni amb l'ergotisme es va produir quan uns monjos de l'orde d'Hospitalers, fundada a França cap al 1100, van adoptar el nom del sant. A més de convertir ànimes arreu d'Europa, van fundar hospitals on pelegrinaren molts afectats d'ergotisme. Diverses curacions els donaren renom i, a més, van fer associar sant Antoni amb la malaltia.

L'ergotisme va ser, molt probablement, la causa de diversos episodis de bogeria col·lectiva a Europa durant l'edat mitjana i la moderna, potser perquè les males collites van forçar la gent a alimentar-se amb sègol en males condicions, contaminat possiblement del fong *Claviceps purpurea*. Però juntament amb els seus desastrosos efectes va comportar avenços en medicina. Del fong s'extreia la substància anomenada *ergot*, que, com es va saber al segle XX, té components emparentats amb la dietilamina de l'àcid lisèrgic o LSD –i per això les al·lucinacions i convulsions– i d'altres amb propietats vasoconstrictores –i per això els dolors i les gangrenes–. Van ser aquestes propietats les que, com a mínim des del 1582, van dur-lo a ser utilitzat per accelerar el part. I a partir de la fi del segle XIX també es va administrar per tractar les hemorràgies, que eren una de les principals causes de la mort de mares joves.

En el segle XX, i gràcies a l'aïllament d'un dels seus components, l'ergometrina, es va poder utilitzar només aquesta i no l'*ergot* sencer i evitar així molts efectes secundaris. Les hemorràgies es van reduir. A la fi del segle XIX, a Anglaterra –arreu d'Europa les xifres devien ser similars–, hi havia una mort de la mare per a cada vint parts, mentre que al 1935 eren cinc per a cada mil, i al 1967 la xifra ja havia baixat a 0,2 per a cada mil.

Més endavant, altres compostos supliren l'ergometrina, que a més d'aturar l'hemorràgia, encara provocava nàusees, vòmits i hipertensió. Actualment, arreu del món es produeixen unes 100.000 morts anuals per hemorràgies durant el part, la majoria en països en via de desenvolupament, on aquests fàrmacs no solen ser accessibles. Els metges creuen que allà estaria justificat utilitzar l'ergometrina i continuar aprofitant el llegat d'un fong que va portar, al mateix temps, avenços en medicina i motius per als artistes, tot i que sant Antoni –inspiració d'aquests darrers– probablement mai no va conèixer aquesta substància ni els seus efectes.

Les possessions mallorquines a través de la història

Les cases de possessió a la serra de Tramuntana, en concret al municipi de Campanet, permeten recollir part de l'evolució històrica d'aquesta base econòmica i alhora testimoni de poder i riquesa.

Tenir una possessió a Mallorca va significar durant segles ser algú amb poder i riqueses. Ara encara en resten les construccions i l'ús de les denominacions d'amos i senyors entre persones que poques vegades vénen de classe noble i a penes viuen del camp.

La conquesta. Després de la conquesta a Mallorca només es constata l'existència d'unes poques possessions, coincidint a grans trets amb les principals alqueries i rafals de l'època musulmana. A la fi del segle XIX, segons l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, es comptabilitzaven a l'illa prop de 1.000 possessions. Avui dia, a Campanet (de 2.367 habitants, l'any 2000), encara hi ha més de trenta possessions i rafals, i és un dels pobles on millor es conserva aquest patrimoni, possiblement gràcies a la protecció que li ha proporcionat la proximitat a la serra.

Les possessions a Mallorca, després de la conquesta catalana, esdevengueren unitats de producció independents on es duïen a terme totes les activitats relacionades amb l'explotació agrícola i ramadera, base de l'economia i societat mallorquina fins al segle XIX. Funcionaven com a unitats de producció equiparables al que foren les masies o masos a Catalunya i al País Valencià o els llocs a Menorca.

L'arribada dels nous pobladors havia significat un canvi radical en l'ús de l'espai agrari, amb el cultiu de l'anomenada trilogia mediterrània: cereals, vinya i olivera. Aquests nous cultius eren molt adients a les condicions mediamientals i rendibles per a l'intercanvi comercial. El predomini de la zona muntanyosa, per sobre de les terres aptes per al conreu dels cereals, va fer que la serra de Tramuntana destaqués pel conreu de l'olivar. Per això, a Campanet, trobem que totes les cases tenien un espai reservat per a la tafona, on es realitzava el procés complet de l'elaboració de l'oli. També destaca la presència dels molins de sang fariners, on les bèsties eren la força bruta que aconseguia moldre el gra (per això la denominació "de sang"), així com la gran quantitat de païsses, que servien d'aixopluc als animals que col·laboraven en les feines del camp. Una de les possessions de la zona que millor manté aquestes dependències agrícoles és la de Gabellí Gran.

En algunes de les grans possessions, com Santiani o s'Alqueria de Son Pasqual, també es cultivava la vinya i s'elaborava el vi, destinat principalment al comerç interior fins al segle XVIII. A la possessió de Fangar en el mateix segle XVIII es construí un dels principals cellers de la zona, aguantat sobre set grans arcs de mig punt, com una més de les reformes de les cases de l'època.

ROSER AGUILAR

Els gran senyors. La configuració de les cases, el volum i complexitat, depenia de la situació geogràfica, del tipus d'explotació i de l'estatus socioeconòmic del propietari. Cadascuna d'aquestes constituïa un món amb unes jerarquies i dinàmiques establertes per a l'òptim rendiment de la possessió. Els espais es diversificaven d'acord amb les diferents activitats econòmiques destinades tant a l'autoabastiment com a la producció per al comerç. Però també se separaven per marcar diferències socials. Les grans possessions arribaren a tenir en edificis separats el que eren la casa dels amos i la casa dels senyors. Els treballadors assalariats, els missatgers, sembla que dormien en estances destinades al treball del camp, com els sotres de la païssa, on es guardava la palla.

Pràcticament a tota l'illa, el poder polític i econòmic, fins ben entrat el segle XX, va ser controlat pels grans propietaris locals. Per aquest motiu, el manteniment de l'hegemonia de les grans famílies sobre les possessions marca un cu-

riós vessant de la història de l'illa. Els Bennàsser, descendents d'un gran senyor musulmà convers que cooperà amb Jaume I en la conquesta, van ser senyors de la possessió de Gabellí. I entre els segles XV i XX van arribar a tenir fins a un total de quinze possessions. Avui dia queden en el poder d'aquesta família dues de les més considerades: Alboraiet i Biniatró.

Només la família dels Socies de Fangar i de Son Garreta, amb propietats a l'altra banda de la vall de Sant Miquel, van amenaçar durant alguns períodes l'hegemonia social, econòmica i política dels Bennàsser sobre la vila de Campanet. La possessió de Fangar, entre el segle XVI i el XIX, va ser la clau del poder dels Socies. Aquesta rivalitat va donar lloc a gran quantitat d'episodis sagnants de bandolerisme senyorial.

Així com al segle XIX, quan s'extingí la línia masculina dels Socies, Fangar passà a ser propietat dels Muntaner, el llinatge dels Bennàsser ha perdurat i ha mantingut alguna de les seves pertinen-

Una de les possessions de Campanet que millor manté les seves dependències agrícoles és la de Gabellí Gran.

Avui, és propietat d'un empresari de calçat, que l'habita i la conserva en òptimes condicions.

ROSER AGUILAR

Celler de la possessió de Fangar, propietat dels Socies entre els segles XVI i XIX que va amenaçar l'hegemonia social dels Bennàsser i va provocar episodis de bandolerisme senyorial. Avui s'ha habilitat com a agroturisme.

ces gràcies, en part, a certs episodis d'endogàmia.

A partir del segle XVII, i fins a principi del XX, les cases de possessió van viure una considerable revaloració, fruit d'una certa eufòria econòmica. S'adaptaren als nous usos d'ostentació dels senyors de ciutat. Es van constituir grans cases de possessió senyorial, algunes de nova planta i altres com a ampliació de les antigues cases. Per això, entre el segle XVIII i XIX algunes cases es van enjardinar i se'n van ornamentar

les façanes amb motius d'estil italianitzant. Una bona mostra d'aquest fenomen són alguns dels canvis que s'introduïren a Gabellí Gran: la capella, el sagrari a l'alcova, el jardí amb una gran font lobulada, el safareig on encara hi ha restes dels pilarets que conformaven l'antiga barana, o la façana de la nova entrada a la casa dels senyors amb motius neogòtics. En aquest mateix sentit trobem a Fangar força ornamentació de tipus modernista a les façanes de la claustra, pati obert que feia de distribuïdor a part de les possessions més importants, i un jardí romàntic amb grans xiprers característics d'aquesta possessió.

A Campanet, al segle XIX l'expansió demogràfica va superar les possibilitats de l'economia agrícola i ramadera, desproveïda d'activitats industrials, fet que va provocar un important èxode dels camperols a la ciutat. Aquest fenomen i els efectes de les lleis desamortitzadores promulgades pels governs liberals, que comportaren les segregacions de gran part de les antigues possessions, provocà la darrera gran crisi de l'antic sistema de producció feudal. S'iniciava així el procés pel qual la terra deixaria de ser un valor d'ús per ser un valor de canvi.

Actualitat. Ja en el segle XX, les possessions i les seves cases han seguit destins diversos. Però un dels trets comuns ha estat que ben poques han aconseguit conservar les extensions originàries. Fangar, una de les possessions més ben conservades, s'ha habilitat com a agroturisme. Gabellí Gran, ara propietat d'un empresari de calçat, es manté gràcies als amos que encara l'habiten i la mantenen en condicions. Son Borràs va ser comprada a Joan Capó, el senyor de Son Puça, per la família Reynés Pons, que després va vendre una trentena de quarterades per a la construcció d'una urbanització per als turistes anglesos i alemanys.

Pitjor fortuna, però, han tingut una petita part de les possessions que, per ser tan costoses de mantenir, han tingut la dissort d'haver esdevengut sestadors d'ovelles.

Roser Aguilar

Tarradellas i el restabliment de la Generalitat

El complex retorn del president de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas, a un Principat que havia votat esquerra el 15-J, via un Madrid reformista liderat per Adolfo Suárez i pel rei.

Després de les eleccions del 15 de juny de 1977 s'inicià a l'estat espanyol un llarg, complex i conflictiu procés d'institucionalització d'un sistema democràtic, emparat en el que en el futur havia de ser una monarquia constitucional. La ruptura democràtica que durant molts anys havia defensat el conjunt de l'oposició, tant als Països Catalans com a la resta de l'estat, havia deixat pas, definitivament, a una reforma política que en molts aspectes va implicar nombroses renúncies i rebaixes en els plantejaments polítics defensats fins llavors pel conjunt de l'oposició democràtica. Un dels aspectes més importants d'aquest procés se centrà en la institucionalització del règim autonòmic. La celebració dels vint-i-cinc anys del restabliment de la Generalitat de Catalunya i del retorn del president Josep Tarradellas ens permet recordar com es va produir la implantació de les autonomies en el conjunt dels Països Catalans i alhora revisar històricament el paper que Tarradellas va representar a Catalunya en tot el procés.

El restabliment de la Generalitat i el retorn de Josep Tarradellas. El triomf de les esquerres catalanes –socialistes i PSUC– en les eleccions del 15 de juny de 1977 contrastava obertament amb els resultats que s'havien produït al conjunt de l'estat i dels Països Catalans,

on en tots els casos la situació havia estat ben diversa. Però era evident que el resultat electoral donava un impuls renovat a la reivindicació autonòmica, tan present en totes les mobilitzacions que es produïen des de l'inici de la transició. El conjunt de forces democràtiques vertebrades a l'entorn de l'Assemblea de Catalunya havia plantejat el restabliment de l'Estatut d'autonomia de 1932 com a referent ineludible. I dins de la societat catalana existia un ampli consens a l'entorn de l'autonomia. Però el que semblava difícil de vehicular era el procediment concret amb què s'havia de restablir l'autonomia i el paper que Josep Tarradellas, president a l'exili de la Generalitat republicana, hi havia d'exercir. Perquè sobre aquest darrer aspecte abundaven més les desavinences que els acords. Ja abans de la celebració de les eleccions de juny s'havien posat en relleu les diferents estratègies existents, des del moment en què un sector de l'oposició democràtica –particularment Convergència Democràtica de Catalunya i el PSUC– pensaven que tot el protagonisme havia d'ésser de les forces de l'interior, mentre que altres sectors, com ERC i en certa manera també sectors del PSC (C) de Joan Reventós, creien que Tarradellas, com a dipositari de la legitimitat històrica, havia d'intervenir de manera decisòria en el procés de restabliment de la Generalitat. I no cal dir-ho, el mateix Tarradellas també era d'aquesta opinió.

El protagonisme de Tarradellas. Josep Tarradellas, de Saint-Martin-le-Beau estant, feia anys que desenvolupava una activitat política constant que s'incrementà després de la mort de Franco. Des de les seves famoses cartes “confidencials” que enviava a amics i coneguts d'arreu de Catalunya i de l'exili, on donava a conèixer les seves posicions polítiques sobre el que passava o deixava de passar a Catalunya, havia volgut deixar clar que la seva existència no era merament testimonial. De fet, l'acord fundacional del Consell de Forces Polítiques de Catalunya, l'organisme creat el 23 de desembre de 1975 i que agrupava els diferents partits polítics catalans, també manifestava “la voluntat que la més alta institució catalana –representa-

da pel president de la Generalitat— assumeixi el paper essencial que li correspon en el procés de constitució del govern provisional”. I sembla que també alguns sectors procedents del franquisme pensaven que el paper històric de Tarradellas no s’havia acabat. El dia 16 de febrer de 1976, per exemple, rebia a casa seva els senyors Fèlix Pastor Ridruejo, Milian Mestres, Navarro i Bofarull, comissionats per Fraga Iribarne, quan aquest era ministre de l’Interior del Govern presidit per Carlos Arias Navarro. I no cal dir que el peregrinatge de catalans cap al Clos Mosny, la residència de Tarradellas, s’havia incrementat en la mateixa mesura que creixien els seus partidaris a l’interior de Catalunya. Des d’aquesta posició Tarradellas, que els dies 10 i 11 d’abril de 1976 havia tingut una primera reunió amb el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, llençava pocs dies després la iniciativa de crear una Assemblea Nacional Provisional de la Generalitat que superés l’Assemblea de Catalunya i el Consell de Forces Polítiques. La crida la féu pública el 28 de juny de 1976, quan l’Assemblea de Catalunya el dia 13 de juny havia donat a conèixer el seu “manifest per la ruptura”, un veritable cant de cigne. No cal dir que la crida de Tarradellas va tenir poc ressò, ja que, si bé semblava que tothom estava d’acord que el president havia de representar un paper, en canvi no quedaven prou clars quins havien d’ésser els seus límits.

A finals d’any, quan la “ruptura” havia deixat pas a la “reforma” i, per tant, s’imposava la negociació amb el Govern Suárez —i gairebé tothom, tret de l’esquerra revolucionària i dels independentistes, havien abandonat el principi del dret a l’autodeterminació—, la situació es tornà a complicar quan un grup d’organitzacions polítiques i sindicals catalanes —la denominada Comissió dels 10— va acceptar, el 3 de desembre de 1976, de participar a l’espanyola Comisión de los 9, formada per l’oposició democràtica i que havia de pactar amb el Govern Suárez el procés d’institucionalització de la democràcia a l’estat espanyol. El representant català en aquesta Comissió va ser Jordi Pujol. Com va escriure el periodista Lluís M. Bonet, l’any 1977, allò que

EL TEMPS

no havia aconseguit el franquisme —trenca la unitat catalana— ho aconseguien ara les temptacions del reformisme. Perquè a partir d’aquest moment es configuraven a Catalunya dues tendències clarament contraposades: la que preconitzava la negociació de Catalunya conjuntament amb l’oposició espanyola amb el Govern espanyol, i la que continuava pensant que Catalunya havia de negociar amb personalitat pròpia amb el Govern de l’estat.

Tarradellas, que era partidari d’aquesta darrera opció, va intentar convèncer Pujol que dimitís de la Comisión de los 9, en la reunió que ambdós polítics varen mantenir a París els dies 12 i 13 de desembre de 1976. Però Pujol no va fer efectiva la seva dimissió fins el 18 de març de 1977, en un moment en què el fracàs de les negociacions de l’oposició espanyola amb el Govern era ja aclaparador. Paral·lelament, a Sant Cebrià, al Rosselló, els dies 12 i 13 de febrer de 1977 es constituïa el Consell Consultiu de la Generalitat, presidit per Josep Tarradellas, però que no incloïa representants del PSUC ni de CDC. Com acabaria succeint, era evident que Tarradellas volia tenir el màxim protagonisme en el restabliment de la institució que ell encarnava, però, al mateix temps, volia implicar directament l’oposició catalana en la recuperació institucional.

EUROPA PRESS

Josep Tarradellas, que només consentia tornar a Catalunya si ho feia com a president de la Generalitat, va negociar personalment amb Adolfo Suárez el règim autònom per al Principat.

Mentre es produïen les negociacions a Madrid, a Catalunya no tot eren flors i violes. És veritat que la permanent de l'Assemblea de Parlamentaris es va apressar a donar suport a Tarradellas, però no varen faltar veus que deien que el viatge de Tarradellas havia estat una estratègia de Suárez per llevar protagonisme a una esquerra que havia resultat vencedora en les eleccions

Després del 15-J. El resultat de les eleccions del 15-J va accelerar el procés en un moment, però, en què no existia encara unanimitat sobre qui havia d'encapçalar les negociacions pel restabliment de la Generalitat. El 25 de juny s'havia constituït a Barcelona l'Assemblea de Parlamentaris catalans, d'on va sortir l'acord de crear una comissió permanent, presidida per Joan Reventós, el cap de la llista més votada. S'havia abandonat així la idea que semblava haver cobrat força dies abans de crear un consell executiu, sorgit de l'Assemblea.

Quan es va celebrar l'Assemblea, el Govern Suárez, triomfador en les eleccions del 15-J, havia pres ja la decisió de negociar directament amb Tarradellas el règim autònom per a Catalunya. Va ser el dia 22 de juny quan la Moncloa n'havia pres la decisió, que la mateixa nit Carles Sentís comunicà a Tarradellas per telèfon.

D'aquesta manera Josep Tarradellas, el dia 27 de juny de 1977, per a sorpresa de tothom, agafava l'avió i es presentava davant de Suárez i del rei per negociar personalment el restabliment de la Generalitat. A aquestes alçades del procés polític, el president havia repetit per activa i per passiva que ell només retornaria a Catalunya i a Barcelona com a president de la Generalitat. Era evident que Suárez hagués preferit negociar amb un home com Jordi Pujol, amb qui el ministre Martín Villa s'havia entrevistat a Madrid

dos dies abans, però el resultat de les eleccions ho havia impedit. I davant la divisió existent entre les forces polítiques catalanes, Tarradellas assumia ara en solitari un repte que sabia que generaria molta polèmica a Catalunya. Certament, l'astorament a Catalunya fou majúscul i segons sembla el mateix Frederic Rahola –el delegat de Tarradellas al Principat– l'havia intentat convèncer poques hores abans d'iniciar el viatge que no anés a Madrid.

Però la decisió estava presa. Com va explicar el mateix Tarradellas en les seves memòries pòstumes del retorn, *Ja sóc aquí* (Barcelona, 1989), havia estat la decisió més difícil de la seva vida, i encara en ple vol, a l'avió que l'empresari Luis Olarra havia posat a la seva disposició, va confessar a Sentís que no tenia clar que en arribar a Madrid no seria detingut. I les negociacions amb Suárez foren, certament, molt dures, ja que el president no estava disposat a transigir en un aspecte fonamental: l'autonomia a Catalunya només podia concretar-se en la Generalitat. En cap cas eren admissibles fórmules de l'estil de "consejos" ni mancomunitats. Només la intervenció final del monarca, la tossuderia i capacitat negociadora del president –que finalment va convèncer el Govern que la Generalitat tenia els seus orígens en la monarquia medieval i no en la República del 1931– i la convicció del mateix Govern, tramesa per Tarradellas, que sense donar satisfacció a les reivindicacions de Catalunya –resolent "el problema catalán"– difícilment s'establitzaria la monarquia, varen aconseguir un acord de principi. El dia 2 de juliol finalment es va donar a conèixer l'acord Suárez-Tarradellas, adoptat el dia abans, i basat en el restabliment de les institucions històriques de Catalunya, en què l'autonomia definitiva de Catalunya hauria d'ésser establerta per les Corts espanyoles, i negociada entre el Govern i els representants elegits de Catalunya, en l'establiment d'un règim transitori, a partir de la llei de bases de l'estatut de règim local, que aleshores es tramitava a les Corts, i en el traspàs de serveis cap a la institució establerta procedents de l'estat i de les diputacions. Tarradellas va haver d'acceptar també, contra la seva voluntat, la

generalització del règim autonòmic en el conjunt de l'estat.

Mentre es produïen les negociacions a Madrid, a Catalunya no tot eren flors i violes. És veritat que la permanent de l'Assemblea de Parlamentaris es va apressar a donar suport a Tarradellas, però no varen faltar veus que asseguraven que el viatge de Tarradellas havia estat una estratègia de Suárez per llevar protagonisme a una esquerra que havia resultat vencedora en les eleccions, i polítics com Josep Benet, en aquells moments en l'òrbita del PSUC, afirmaven que l'organisme provisional anunciat seria poc menys que una "mancomunitat". No és el que opinava Gil Robles, el vell polític de la CEDA durant la República, que va afirmar a Tarradellas: "L'esclletxa que ha obert vostè solament es pot comparar amb la dels alemanys en la línia Maginot. Ha fet vostè la feina d'un tanc."

El restabliment de la Generalitat. En la pràctica, però, encara restava molt de camí per recórrer. Calia donar continuïtat a l'acord adoptat, calia integrar les forces polítiques catalanes en el procés de negociació que tot just s'havia iniciat, i calia no abaixar la guàrdia per tal de no "descafeïnar" la restauració de la Generalitat. I la veritat va ser que en els tres mesos que va durar tot el procés, fins al reial decret-llei de restabliment de la Generalitat, del 29 de setembre de 1977, hi hagué de tot. L'estiu de 1977, ara fa vint-i-cinc anys, va ser un dels més agitats de la història recent. D'una banda era del tot necessari regularitzar les relacions entre Tarradellas i l'Assemblea de Parlamentaris, i establir les funcions que ambdues parts havien de tenir en el procés negociador. Encara hi havia a Catalunya qui pensava que Tarradellas podia i havia de quedar-se al marge de les negociacions. El seguit de reunions que durant el mes de juliol es varen celebrar entre el president i la Comissió Permanent de l'Assemblea de Parlamentaris va culminar en el nomenament d'una comissió negociadora formada per Joan Reventós, Antoni Gutiérrez, Jordi Pujol, Carles Sentís, Josep M. Triginer i Josep Benet. Les declaracions que aquest darrer va fer el 30 d'agost a *Mundo Diario*, en què afirma-

XAVIER VALLS

va que "la negociació s'ha deixat podrir. És impossible portar una negociació amb una part a Madrid i l'altra a Saint-Martin-le-Beau", varen animar Tarradellas a destituir-lo i varen obrir una crisi de dimensions considerables a Catalunya.

Perquè era evident que Tarradellas continuava liderant, a desgrat de tots els entrebancs que des de Catalunya mateix se li posaven, tota la negociació. La primera reunió entre Tarradellas i el delegat del Govern, Salvador Sánchez Terán, es va celebrar a París el 10 d'agost, i quinze dies després, el 26 i 27 d'agost, hi hagué la segona reunió, que va culminar l'1 de setembre a Madrid, on es reuniren Sánchez Terán i Frederic Rahola, Josep Lluís Sureda i Manuel Ortínez, emissaris de Tarradellas. L'acord fonamental s'havia adoptat ja. Amb el rerefons de la destitució de Benet i les conflictives relacions que Tarradellas continuava mantenint amb un sector de l'oposició catalana, s'havia arribat a un acord bàsic de decret-llei de restabliment de la Generalitat. Finalment, el dia 28 de setembre se celebrà la cimera de Perpinyà, en què Tarradellas, Sánchez Terán i els caps de fila dels partits polítics catalans ratificaren per unanimitat els acords adoptats. A l'entremig s'havia celebrat la imponent manifestació de l'Onze de Setembre. El reial decret-llei de 29 de setembre, publicat al BOE de 5 d'octubre de 1977, restablí la Generalitat de Catalunya "institució secular, en què el poble català ha

El 23 d'octubre de 1977 Josep Tarradellas tornava a Catalunya. N'havia estat fora trenta-vuit anys, i els dos dies anteriors els va passar negociant a Madrid. L'arribada a Barcelona va ser multitudinària: milers de ciutadans l'acompanyaren de l'aeroport del Prat a la plaça de Sant Jaume, passant per Montjuïc.

El primer Govern de la Generalitat restaurada

Joan Codina i Torres (Treball)

Ramon Espasa i Oliver (Sanitat i Assistència Social)

Joan Folchi i Bonafont (Economia i Finances)

Antoni Gutiérrez Díaz

Pere Pi-Sunyer i Bayo (Ensenyament i Cultura)

Jordi Pujol i Soley

Frederic Rahola i d'Espona (Governació)

Joan Reventós i Carner

Josep Roig i Magrinyà (Agricultura i Ramaderia)

Carles Sentís i Anfruns

Narcís Serra i Serra (Política Territorial i Obres Públiques)

Josep M. Triginer i Fernández

Josep M. Bricall i Masip (Secretari del Govern)

Josep Tarradellas i Joan, una biografia polèmica (Cervelló, 1899 – Barcelona, 1988)

“Un home clar, coherent, bon observador, sense brillantina, caut, astut, intel·ligent, prudent i valent, format per una navegació difícil i llarga.” Aquestes paraules, escrites per Josep Pla a començament dels anys 60, descriuen amb perfecció mil·limètrica un corredor de fons de la política com fou Josep Tarradellas. Els seus enemics segurament n’hi afegirien d’altres: personalista, autoritari, presidencialista..., però ningú no negaria la persistència i tossuderia

de les seves conviccions polítiques, a les quals va dedicar tota la seva vida i tot el seu patrimoni. Josep Fornas, que des de 1961 fins a 1976 fou un estret col·laborador de Tarradellas a l’interior de Catalunya, ha recordat sovint que durant el llarg exili del president pràcticament només ell tenia fe en el seu retorn al país, investit com a més alt dignatari de la Generalitat.

La seva carrera política s’inicià el 1916, com a secretari de propaganda del CADCI, l’organisme dels dependents de comerç, i ben aviat destacà entre la joventut catalanista. L’any 1920 fundà la Joventut Nacionalista La Falç. Secretari General d’ERC, en proclamar-se la República fou conseller de Governació i de Sanitat de la Generalitat, i del desembre de 1931 al gener de 1933 diputat al Parlament espanyol i al Parlament de Catalunya. El gener de 1933 dimití dels seus càrrecs en desacord amb Francesc Macià, se separà d’ERC i formà part del grup que aglutinava el diari *L’Opinió*. Contrari a la proclamació de l’estat català que féu Lluís Companys el 6 d’octubre de 1934, retornà a ERC i a l’inici de la Guerra Civil ocupà les conselleries de Serveis Públics i Economia.

El setembre de 1936 presidí el Govern d’unitat de totes les forces antifeixistes de Catalunya. Des d’aquests càrrecs signà el decret de col·lectivitzacions i control obrer i impulsà els decrets de s’Agaró i va presidir també la Comissió d’Indústries de Guerra de Catalunya. Crític amb el PSUC, no va estalviar enfrontaments amb el màxim dirigent d’aquest partit, Joan Comorera. Exiliat a França el febrer de 1939, fou detingut durant

l’ocupació nazi, però el règim de Vichy negà la seva extradició al Govern franquista. Fugí a Suïssa i retornà a França el 1944. L’any 1954 el president de la Generalitat a l’exili, Josep Irla, li delegà les funcions i l’agost d’aquell mateix any fou nomenat president de la Generalitat pels diputats al Parlament de Catalunya, reunits a l’ambaixada de la República Espanyola a Mèxic. A partir d’aquest moment, inicià la llarga travessa pel desert, des de la seva residència a

Saint-Martin-le-Beau, que havia heretat del seu pare i que va haver d’hipotecar, fins a perdre’n la propietat, per poder mantenir la representativitat institucional de Catalunya. Sovint s’ha destacat el caràcter testimonial i la representació simbòlica que a partir d’ara va ostentar, però no és menys cert que va ser capaç de conservar la Generalitat republicana amb el suport de molt pocs incondicionals.

Els darrers anys dels franquisme va reiniciar una activitat política que, com hem vist, no va ésser exempta de polèmica, crític com fou amb l’Assemblea de Catalunya i amb el paper que estava desenvolupant el monestir de Montserrat. De fet, la polèmica va continuar essent la tònica de la seva activitat política quan a partir de desembre de 1977 va tornar a presidir un govern d’unitat que restablí el règim autònom a Catalunya. I no va estalviar crítiques al procés autònom que es va començar a desenvolupar a l’estat espanyol –el “cafè per a tots”– ni a l’Estatut d’autonomia que les forces polítiques catalanes varen pactar a Madrid l’any 1979, per bé que, finalment, en va recomanar el vot afirmatiu en el plebiscit que se celebrà l’octubre d’aquell mateix any.

Després de les eleccions al Parlament de Catalunya del març de 1980, investí Jordi Pujol –un dels seus “antagonistes” polítics– president de la Generalitat i, si bé es retirà de la política activa, no va deixar mai de fer declaracions crítiques sobre l’evolució que vivia el país, els seus polítics i els seus homes i les seves manies. **P. P.**

vist el símbol i el reconeixement de la seva personalitat històrica” i derogava la Llei de guerra de 8 d’abril de 1938 per la qual Franco havia abolit l’Estatut d’autonomia de Catalunya. El dia 17 d’octubre el rei nomenava president de la Generalitat restaurada Josep Tarradellas i Joan, que el dia 23 (veure la pàgina 59), feia la seva entrada triomfal a Barcelona, com a president de la Generali-

tat, trenta-vuit anys després d’haver-la abandonada com a vençut. Encara restava el nomenament del primer Govern de la Generalitat, que Tarradellas realitzà el dia 5 de desembre de 1977 i, sobretot, encara faltava el pas més important: donar contingut i recursos econòmics a la Generalitat. Segons el testimoni de l’economista Rafel Pujol, que aleshores treballava a la Diputació de Barcelona, els

primers recursos propis de què va disposar Tarradellas en arribar a Barcelona foren els 50 milions de pessetes que encara restaven en un compte corrent, procedents de la comissió liquidadora de la Generalitat republicana. Era tot un símbol de continuïtat i, per què no dir-ho?, de legitimitat històrica.

Pelai Pagès

Josep Tarradellas era president de la Generalitat de Catalunya en l'exili des del 1954, però a principis del 1976, fora dels ambients més polititzats, era encara un perfecte desconegut per a la majoria de catalans. En aquells moments, tot just s'havia iniciat el procés de transició política i encara faltava molt per saber cap a on aniria aquest. No obstant això, de mica en mica, el protagonisme polític de Tarradellas anà augmentant, fins i tot en competència amb el dels dirigents dels partits polítics democràtics. Malgrat les diferències entre el mateix Tarradellas i els partits respecte a qui li tocava protagonitzar la negociació de les condicions del canvi de règim, uns i altres estaven d'acord que la transició havia de passar pel restabliment de la Generalitat republicana i el retorn del seu president. Per això, tota l'oposició s'adonà que calia donar a conèixer la figura del president a l'exili. Aleshores va ser quan es creà la Comissió Pro Retorn del President Tarradellas. El 19 de març del 1977 s'elaborà un manifest que arribà a reunir més de 20.000 signatures a favor d'aquestes propostes. Es van editar també milers de cartells amb la seva imatge que demanaven el seu retorn immediat com a president.

El resultat a Catalunya de les eleccions generals del 15 de juny del 1977 significà una empenta important al retorn de Tarradellas. Les condicions del retorn i de la restauració de la Generalitat començaren a concretar-se el juny del 1977, a partir del viatge sorpresa de Tarradellas a Madrid per entrevistar-se amb Adolfo Suárez i amb el rei Joan Carles. L'altra fita important en tot aquest procés va ser la manifestació de l'Onze de Setembre d'aquell 1977, quan centenars de milers de catalans i catalanes sortiren al carrer per rubricar el que ja havien manifestat a les urnes: que desitjaven la restauració de la Generalitat republicana i el retorn del seu president a l'exili.

S'havia parlat de fer coincidir el dit retorn amb aquell Onze de Setembre, però les diferències polítiques que separaven Tarradellas i els parlamentaris catalans ho feren impossible. No obstant això, aquestes desavinences es van anar

“Ja sóc aquí”: crònica d'un retorn

resolent i finalment l'acord amb el Govern espanyol es produí a Perpinyà el 28 de setembre del 1977. A l'endemà, es va signar el reial decret que restablí la Generalitat a Catalunya i, uns dies després, el 17 d'octubre del 1977, es publicà al *Boletín Oficial del Estado* el nomenament de Tarradellas com a president de la Generalitat.

Finalment, ja només quedava l'especificació del retorn. El 21 d'octubre Tarradellas va ser rebut a Madrid per la comissió permanent de l'Assemblea de Parlamentaris de Catalunya. Els dos dies següents l'agenda de Tarradellas no pogué estar més atapeïda. Entrevistes al més alt nivell amb les institucions polítiques, judicials i militars, que van culminar amb una nova visita al rei i a Adolfo Suárez. Tot seguit, dos dies després de tornar a Espanya, va arribar a Barcelona. Fins el darrer moment del seu llarg exili, Tarradellas va mantenir que no tornaria a Catalunya si no era com a president de la Generalitat, i així va ser.

El 23 d'octubre del 1977 milers de manifestants l'acolliren a Barcelona. Arribà a Catalunya per l'aeroport del Prat de Llobregat. Després anà a Montjuïc, on se celebrà un acte polític multitudinari. Seguidament féu un recorregut per la ciutat a cotxe descobert i, finalment, ja des del balcó de l'edifici que durant tants anys havia estat la Diputació de Barcelona, pronuncià el seu cèlebre “Ja sóc aquí”. Aquell breu i vibrant parlament de salutació i agraïment al poble català va ser també una crida a les responsabilitats de Catalunya vers Espanya, una crida a l'ordre. Calia tenir “la serenitat de reflexionar i de veure les greus responsabilitats que cauen sobre nosaltres”, calia posar-se a treballar per fer de Catalunya “un exemple per a tots els pobles d'Espanya”. El retorn de Tarradellas i la restauració de la Generalitat republicana s'havia clos, i s'havien fixat les condicions essencials de les relacions entre Catalunya i Espanya en els següents anys.

Jordi Ibarz de Gelibert

Les eleccions generals de juny de 1977 dibuixaren un mapa polític que condicionà tot el procés pre i autonòmic protagonitzat per les forces que hipotecaren la identitat del País.

La recuperació de l'autogovern al País Valencià

Les eleccions generals de juny de 1977 van dibuixar al nostre petit país un mapa polític caracteritzat pel càstig que la llei d'Hondt i la barrera del 3% de sufragis necessaris per tal d'obtenir escó van infligir a 40 de les 49 llistes presentades.

El repartiment de diputats era 5 per a la província de Castelló, 15 per la de València i 9 per a Alacant, on es presentaren 15, 19 i 15 candidatures respectivament. Només tres presentaven un destacat tarannà nacionalista. El PSOE va ser el partit més votat, seguit per UCD. A molta distància quedaven el PC/PCPV i Alianza Popular. Finalment, Candidatura Independent del Centre (CIC) i Unió Socialista (US) van obtenir el seu escó per molt poc. De 25 formacions presentades només sis van aconseguir escó.

La polarització entre PSOE i UCD resultant mostrava la correlació social va-

Fraga absorbiren no pocs grupuscles provinents del franquisme, si bé cal dir que molts d'ells encara haurien d'esperar a la formació d'Unió Valenciana (UV) per tal de decantar-se públicament.

El Consell del País Valencià. El nou mapa electoral sorgit d'aquestes eleccions va deixar pas a la formació, el 4 d'agost de 1977, del Consell del País Valencià, encaminat a la consecució de l'autogovern. La nova institució va aconseguir mobilitzar al cap i casal més de 500.000 persones l'emblemàtica data del Nou d'Octubre amb la clara demanda d'un Estatut d'autonomia, que venia a enllaçar amb les propostes fusterianes clarament superadores del primitiu i feble estatut que no arribà a nàixer durant la República.

Amb tot, la divisió dels preautonomistes era patent des d'octubre de 1975,

lenciana. Els socialistes, que ja tenien certa tradició històrica al país, aglutinaren el vot obrer i el de les capes més baixes de la burgesia, als quals sumaren el vot progressista que no es decantà cap a altres opcions d'esquerra. Aquesta va ser l'opció que va triomfar sobretot al món urbà. Per la seua banda, la UCD, veritable representant del poder estatal, era una cornucòpia política que es va atraure bona part dels seus vots gràcies a la moderació i al discurs reformista. Va obtenir un important ressò a les zones menys urbanes del país. Ara bé, la província de Castelló va ser més procliu a la UCD que no pas al PSOE. Amb aquest panorama, partits com ara el PCE/PCPV intentaren portar la torxa del valencianisme polític amb més pena que glòria. Però, aleshores, s'inicià un fenomen d'acostament de formacions afins que beneficià el PSOE i AP. Els primers arrabassaren un grapat de partits socialistes minoritaris, incloent-hi un potent sector nacionalista, i els seguidors de

quan es van reunir a Elx un grapat de persones per tal d'elaborar unes bases per al futur Estatut. El punt de partida era tan atrevit –la completa independència dels països de parla catalana– que només va rebre el suport del PSAN. La resta de forces polítiques van reunir-se clandestinament al febrer de l'any següent i toparen amb l'oposició del PSAN i l'abstenció de la Unificació Comunista d'Espanya (UCE) i del PSOE. Aquestes dificultats es van fer més evidents quan sortiren més projectes alternatius; amb mínim consens, cas del Consell; i de més discordants, com el del Centre d'Estudis Socialistes, el 1978; o el de la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV).

Però la veritable desfeta dels projectes unitaris va arribar empena per la reacció conservadora basada en un folklorisme d'arrels ultramontanes i adreçada a negar la identitat pròpia al País Valencià. Aquesta actitud es plasmà en el lligam entre l'extrema dreta defensora de la regionalització de l'estat i un sector de la

EL TEMPS

població que negava la catalanitat de la llengua dels valencians i que va arribar fins i tot a parlar de perill imperialista català, amb tesis acientífiques i desgavellades, com la connexió directa de la parla valenciana amb la ibèrica o bé amb el mossàrab, una llengua romànica anterior a la conquesta jaumina.

Sense consens. La simbiosi dretana resultà nefasta per a aquells que cercaven un consens. Prompte va aparèixer el GAV (Grup d'Acció Valencianista), entitat que arplegà de l'extrema dreta la seua vocació violenta i terrorista i dels regionalistes el tarannà acrític. Enfront d'aquestes posicions visceralment visceral, la fundació l'any 1978 d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV), en el camp cívic i cultural, i en el món polític l'aparició de la UPV (Unitat del Poble Valencià, nucli de l'actual Bloc Nacionalista Valencià), intentà aglutinar el sentir valencià. Tots dos grups van patir les ires dels regionalistes, encara que no van aconseguir uni-

ficar els defensors de l'autonomia. Això sí, ACPV, es va consolidar com un referent respectat per les forces valencianes enfront del Centre de Cultura Valenciana, un espectre que pretenia mantenir les tesis regionalistes amb el suport de pocs intel·lectuals i de molts reaccionaris.

El 17 de març de 1978 es va aprovar el règim preautonòmic del País Valencià, i el 10 d'abril es va formar el primer Consell preautonòmic del País Valencià com a govern provisional, que es va presentar al monestir de Santa Maria del Puig, lloc de clara representativitat històrica per als valencians, i sis dies després ho va fer al Palau de la Generalitat. El socialista Josep Lluís Albiñana va ser nomenat primer president d'un Consell que integraven representants de PSOE, UCD, PCPV, PSP-US i AP, sense la intervenció del sufragi dels valencians. Els socialistes hi van aportar cinc membres, quatre els seguidors de Suárez, i la resta, un. És a dir, sense representació de cap grup polític nacionalista. Però d'a-

El 8 d'octubre de 1978 se signava el Compromís Autonòmic en el Palau de la Generalitat. Els representants dels partits polítics envolten Josep Lluís Albiñana, que presideix la taula.

Primera assemblea d'Acció Cultural del País Valencià. D'esquerra a dreta, Eliseu Climent, Adolf Pizcueta, Joan Fuster i Enric Ferrer Solivares. Tot i patir les ires de grups regionalistes, l'entitat es va consolidar com un referent respectat per les forces valencianes.

quest repartiment, qui millor parat en va sortir va ser la UCD, atès que en el Consell s'integraren les tres diputacions provincials, totes en mans centristes, i això a pesar que després els representants de les diputacions aportaren dos membres més i els dotze membres originaris del Consell es van reduir a nou.

El Consell. Les aspiracions bàsiques del Consell: vertebració del País Valencià sota el model comarcal, la recuperació i la dignificació de la llengua, demanda de major nombre de transferències... es van veure de seguida entrebancades per un doble front. L'interior, mitjançant els elements provinents de les diputacions; i l'exterior, reflectit en la pressió dels grups regionalistes, reforçats pel suport dels principals consistoris, on els supervivents del règim franquista esperaven fins que unes eleccions municipals autènticament democràti-

ques els en desallotjaren. A aquest perill s'afegiria també l'escassa dotació econòmica del Consell, que impedia qualsevol maniobra que comportara despeses.

El gran problema dels autonomistes valencians va ser el procediment per a accedir a l'autonomia, donat que la Constitució preveia dues vies, una per l'article 143 i altra pel 151. Aquesta darrera, la més ràpida i amb més competències, és la que va triar Albiñana. Però els regionalistes van desplegar totes les seues armes per tal de detenir el procés autonòmic. Així, símbols com ara la bandera o la designació del territori i el patrimoni lingüístic van ser el cavall de batalla. Es van produir llavors espectacles lamentables i agressions terroristes que ni tan sols s'aturaren després de les eleccions municipals. Ans al contrari, la UCD valenciana trobà en l'emotivitat regionalista una manera de donar sentit a la seua política conservadora i va entrebancar el procés fins que el Govern de l'estat va anul·lar la possibilitat d'accedir a l'autonomia per l'article 151. Albiñana va dimitir i el PSOE abandonà el Consell.

Lluny de ser un mitjà de pressió, la decisió dels socialistes va deixar pas a la presidència d'Enrique Monsonís, d'UCD. La política autonomista dels

conservadors no varià gaire i els socialistes van haver de cedir. Al novembre de 1980 la via a l'autonomia per l'article 143 de la Constitució era un fet. El pacte entre PSPV-PSOE i UCD comportà l'acceptació d'un estatut de segona categoria i també de signes d'identitat com ara la bandera amb franja blava i la neutra denominació de Comunitat Valenciana, a més d'aigües de les aspiracions a la normalització lingüística.

El juny de 1981, totes dues forces polítiques, a més del PCE-PCPV, aprovaren a Benicàssim (Plana Alta) per consens l'Estatut. Finalment, l'abril de 1982, el Congrés dels Diputats aprovava l'Estatut amb les condicions esmentades.

Autonomia. El mapa polític valencià no se'n va ressentir especialment. Els partits nacionalistes no arribaren a prendre empenta, davant el pragmatisme dels electors, dividits entre el centreesquerra i el conservadorisme, de manera que arribaren a una entesa amb la UPV, a la qual se sumaria posteriorment EUPV, la resta de la desfeta comunista al País Valencià. El mateix 1982 es creava UV com a canalitzadora del sentiment regionalista, però en la pràctica no era més que un populisme reaccionari que, tot i optar per les vies parlamentàries, no abandonà mai l'agressivitat regionalista. El seu discurs tractava de ressaltar el tarannà valencià fent servir, per exemple, el terme de Regne de València.

Les primeres eleccions autonòmiques, en 1983, van ser convocades juntament amb les municipals per tal d'assegurar una participació en la qual, realment, els partits polítics no confiaven massa. Així evitaven l'abstenció. La característica política venia marcada per la feblesa nacionalista. Només un partit dels onze que concorrien a les eleccions autonòmiques defensava la identitat valenciana. A més, el regionalisme polític valencià ja s'havia consolidat com a opció conservadora si bé sense capacitat de desplaçar les forces estatals, i, de fet, només es presentà al cap i casal. Aquestes dues formacions no van fer la mínima ombra als partits espanyolistes. El PSOE va arrabassar més de la meitat

La quasi polarització entre PSOE i UCD mostrava la correlació social valenciana. Els socialistes, que ja tenien certa tradició històrica al país, aglutinaren el vot obrer i el de les capes més baixes de la burgesia, als quals sumaren el vot progressista que no es decantà cap a altres opcions d'esquerra. Va triomfar sobretot en el món urbà. La UCD, veritable representant del poder estatal, era una cornucòpia política que decantà bona part dels sufragis per la seva moderació i el seu discurs reformista. Va obtenir sobretot un important ressò a les zones menys urbanes del país

EL TEMPS

dels vots, és a dir, la majoria absoluta; l'aliança conservadora (AP, PDP, PL, UV) superà el 31% dels sufragis, el PCE-PCPV va obtenir un patètic 7,5%, i la coalició nacionalista dirigida per la UPV va veure que la consciència nacionalista dels valencians no era prou per consolidar un projecte de país i només va obtenir la confiança de poc més del 3% de l'electorat. Com si fóra una premonició, l'oferta nacionalista ha continuat fins avui sense seduir els votants.

El 7 de juny de 1983, Antonio García Miralles, socialista, va ser elegit com a president de les primeres Corts Valencianes, de caire provisional. El també socialista Joan Lerma va ocupar la presidència del Govern valencià. Es tanca el procés íntim de la transició al País Valencià. Un procés que significà al capdavant la constitució d'un model autonòmic ideal per als conservadors valencians. No sols aconseguiren imposar les seues tesis, sinó també assetjar el nou Govern valencià. Les constants agitacions promogudes pels regionalistes, maniobres periodístiques de certs diaris, una contínua referència a la suposada identitat valenciana i el recurs a l'emotivitat no innocent dels valencians van fer caure el Govern autonòmic en el servilisme més absolut en qüestions tan bàsiques com la identitat o la normalització

La taula presidencial del Plenari de Parlamentaris que va aprovar l'Estatut del País Valencià a Benicàssim, el juny de 1981, amb els vots favorables de PSPV-PSOE, UCD i PCE-PCPV. Actuava com a president de la taula el socialista Antonio García Miralles.

lingüística. En aquest terreny, de fet, els seus esforços sembla que se centraven a dissimular tant com fóra possible la unitat de la llengua. Un servilisme encara més sorprenent si tenim en compte que aquest Govern gaudia de majoria absoluta i que fins i tot rebia el suport parlamentari d'EU. Però potser la millor mostra de l'actitud del Govern autonòmic és la televisió valenciana. No solament s'hi van censurar paraules perfectament genuïnes; a més a més María del Monte, El Titi i altres representants de la cançó espanyola més rànica i carrinclona van ser figures televisives habituals, mentre que veritables artistes com ara Ovidi Montllor o Raimon no sortiren mai a la pantalla domèstica en tota l'etapa socialista. La superació de l'enfrontament entre els valencians es va fer al preu d'hipotecar la seua identitat.

Ricard Camil Torres

Del tot al quasi res: Balears i l'aspiració autonòmica

De 1977 a la invenció preautonòmica i la concreció estatutària de les Illes Balears, hi ha tot un procés degeneratiu de les esperances i il·lusions generades pel nacionalisme que, al capdavall, en resultà exclòs.

A les Illes Balears, entre gener de 1976 i el 1978, es produeix un esbucament fals de la *nomenklatura* franquista, que és substituïda per una de nova, convenientment adaptada, que va saber olorar, ja el 1975, la necessitat de reciclar-se per continuar gaudint del poder. Així va ser. Mentrestant, la quasi inexistent oposició al franquisme, que pretenia substituir aquella *nomenklatura*, va ser incapaç de donar respostes pràctiques a les noves necessitats, i quan s'adonà de la realitat social, econòmica i, també, política, ja era tard. Els que s'havien organitzat ràpidament i contundentment entorn d'unes sigles implantades des de Madrid, la UCD, foren els guanyadors de les primeres eleccions. L'esquerra, destrossada, s'hagué de sumar (el PSOE) al que era la realitat electoral. El nacionalisme, derrotat, quedà fora de joc políticament. D'aquesta manera, doncs, el procés autonòmic va ser pensat, projectat i executat per Madrid i acceptat a Balears pels que protagonitzaven el poder delegat, UCD i PSOE. La resta, no hi pintà una regadora.

El poder. La decrepitud política franquista es va veure molt aviat. Així, els sectors més tecnòcrates i hàbils del règim es convertiren a la nova *fe* reformista. El 1974 ni un sol polític de les institucions del règim es declarava reformista. Al cap d'un any ja tots els que volien tenir futur deien ser-ho. Els canvis es veuen ràpidament. A l'Ajuntament de Palma, el gener de 1976, un jove tecnòcrata, Paulí Buchens, és elegit –entre els regidors, la qual cosa passava per primera vegada– nou batlle. Al cap de no res el

poder per excel·lència en una província franquista, el governador civil, és substituït. L'ultradretà Carlos de Meer és destituït –després d'haver-se enfrontat amb la premsa, el bisbat, l'oposició, els reformistes... amb tothom, vaja– i el reemplaça Ramiro Pérez Maura, autotitulat “liberal”, que ràpidament connectà amb el tàndem reformista de l'Ajuntament de la capital, el batlle Buchens i el tinent de batlle, Miquel Duran.

Els líders dels incipients moviments d'organització de la dreta grupuscular balear ràpidament s'adonaren que en aquella connexió reformista de Madrid, govern civi i Ajuntament de Palma hi havia el poder. I cap allà tendiren. Els reformistes buidaren l'estructura política i partidista del règim, el Movimiento, de manera que més d'un any abans de la desaparició formal ja no existia. Quedava la Diputació com a reducte ultra. Però no importava. L'obviaren i el seu futur va ser la lenta agonia fins la seva desaparició (1979) per ser substituïda pels consells insulars.

Així, les coses l'eix reformista Madrid, govern civil i Ajuntament de Palma va arrabassar el poder polític de Balears. Va ser aquest eix (Miquel Duran així ho va dir en una entrevista el 1996) el que dictaminà que res de bregues internes a les Illes i que tots a les ordres de Madrid per fer llistes electorals sota unes úniques sigles: UCD. Amb una rapidesa enorme, tot va canviar i l'oferta única de la dreta amb aparença de modernitat fou una realitat a començament de 1977.

Paral·lelament, l'esquerra i el nacionalisme creava, durant l'any 1976, fantasmagòriques estructures d'organització

caòtica, nul·la eficàcia i patètica activitat: les assemblees democràtiques. I el que havia de ser punt de trobada de mínims comuns a tota l'oposició es va convertir en trampolí de salt amplificador de divergències, sovint un salt a una piscina buida. Al gener es crea l'assemblea menorquina; a l'estiu, la mallorquina; i al setembre, l'eivissenca i la formenterenga. Per fi, a últims d'aquell mes es constitueix la que havia de ser Assemblea Democràtica de les Illes Balears (la unió de les insulars), amb la intenció de representar de manera unitària les instàncies oposidores a tot l'estat. Significativament al cap de dos mesos ja no existia, a causa de les bregues internes: mai no aconseguí tenir una sola veu, n'hi havia tantes com illes –això, quan en una illa hi havia hagut acord, cosa difícil– i, sovint, enfrontades; així doncs, els partits més pragmàtics se'n varen desentendre i va perdurar com una estructura virtual que només servia de pantalla per a l'esquerra radical.

En aquest ambient, doncs, el que passà no va ser gens estrany. Arribaren les eleccions del 15 de juny de 1977 i UCD agranà (50,79% dels vots vàlids: quatre diputats de sis, i tres senadors de cinc), el PSOE aguantà (23,04%, dos diputats i un senador) i AP va poder sobreviure (8,80% i un senador, per Eivissa). La resta, res. Uns (PSI després PSM, i PCE després EU), tan sols obtingueren els vots suficients per a no desaparèixer; i d'altres, com Unió Democràtica de les Illes Balears, Unió Autonomista, etc., acabaren oblidades o fagocitades per altres forces.

Algunes de les formacions que van desaparèixer (ultraesquerra i part del nacionalisme), a més del PSI, havien estat els líders de la reivindicació nacional de caràcter autodeterminista o autonomista. Per pressió d'aquests sectors, els moderats (UCD i PSOE) havien acceptat signar el pacte autonòmic quinze dies abans de les eleccions. Aquest document suposadament comprometia els partits, foren quins foren els resultats, a recórrer conjuntament el camí cap a la redacció de l'Estatut.

Una vegada desapareguts o malmesos els protagonistes de l'autonomia, el futur del pacte autonòmic estava cantat.

Així i tot el nacionalisme, que després del desastre electoral es reorganitza entorn del PSI (que el 1977 passarà a ser PSM de Mallorca i el seu homòleg i confederat de Menorca), no tira la tovallola. Pretén liderar, com havia fet durant el 1976 i els mesos previs a les eleccions de 1977, la reivindicació autonomista. Però es trobà amb l'evidència que ni UCD ni PSOE estaven disposats a reconèixer legitimitat a estructures no electes.

El fet s'imposaren per la lògica de les urnes. El 30 de juliol de 1977 es constitueix l'Assemblea de Parlamentaris, formada pels electes d'UCD i PSOE i presidida pel centrista Jeroni Albertí. En la primera reunió es va aprovar l'acta fundacional de l'autonomia de Balears: es declarava que l'objectiu fonamental de l'Assemblea era aconseguir l'autonomia, a partir de la negociació amb el Govern, i s'atorga, "mentre no hi hagi la instauració definitiva dels organismes d'autogovern lliurement decidits", el caràcter "d'única institució vàlida per a completar el procés democràtic de les Illes, el qual només podrà considerar-se acabat amb la consecució de l'autonomia".

Era el punt sense retorn. El nacionalisme quedava definitivament exclòs del procés. Manaven els vots del 15 de juny, i el futur, fos quin fos, seria gestionat a Balears per UCD i PSOE, que "negociarien" amb Madrid les competències que el Govern central tengués a bé concedir. Així ho acabà reconeixent al final del procés el mateix president de l'Assemblea de Parlamentaris, Jeroni Albertí: "Nosaltres proposàvem i Madrid decidia." Més clar, impossible.

El Consell General Interinsular. En l'imaginari mític del nacionalisme a les Balears, la data del 29 d'octubre de 1977 hi té una gran rellevància. És el dia de la manifestació per l'autonomia al crit de "Volem s'Estatut". En realitat és això: mite.

Cert és que després de les eleccions, el nacionalisme intenta l'enèsima reorganització, com s'ha dit. Imbuïts de la idea que la societat mallorquina i balear seria semblant a la catalana, i amb contacte permanent amb forces homòlogues del

Jeroní Albertí, president de l'Assemblea de Parlamentaris formada per UCD i PSOE: "Nosaltres proposàvem i Madrid decidia."

Principat o simplement per empatia ideològica, es comença a preparar la diada com a suposat catalitzador de la presumpta ànsia social d'autonomia. Hi havia tanta part de convicció ideològica com d'estratègia i tàctica política: si el nacionalisme cultural conreava la diada i el polític la protagonitzava, potser el resultat seria positiu per al nacionalisme en un futur immediat, concretament en les eleccions municipals i preautonòmiques que s'intuïen properes.

El nacionalisme cultural, bàsicament l'Obra Cultural Balear, es posa a la feina. El polític, el PSI, també. Fins i tot s'hi apunten sectors nacionalistes més radicals. Al principi, cap a finals de setembre, ni UCD ni PSOE li presten massa atenció. Quan s'adonen de la jugada estratègica del nacionalisme, que al capdavall podria suposar una remota possibilitat d'erosió dels seus interessos polític-electoral, reaccionen. Passen a liderar la diada. Part dels activistes que

JOAN CELIA

Tres portades de la publicació *Mallorca socialista* que denoten la frustració que va causar el procés autonomista al PSI (PSM).

pensaren la jugada, com Antoni Serra, queden bocabadats quan els altres partits no reaccionen i cedeixen protagonisme a UCD i PSOE. La substitució i control és ràpida i contundent. Els últims intents dels nacionalistes de recuperar un espai propi com a protagonista són aixafats per la UCD. En una reunió a 24 hores de la diada imposen qui parlarà i de què i, segons explicà anys més tard Antoni Serra en una entrevista, si no s'acceptaven les seves condicions se'n retirarien. S'acceptaren. I la diada va ser un èxit de participació al qual no hi degué ser aliè el fet, més que significatiu, que el poder institucional efectiu d'UCD –el govern civil i els ajuntaments– s'hi va posar a la feina: autocars pagats per ajuntaments franquistes traslladaren gent d'arreu de Mallorca a la manifestació per l'autonomia, a Palma... El preu va ser la foto publicada de la capçalera de la manifestació que esdevingué tot un símbol: tot el centre, tot el que cabia en l'objectiu de les càmeres i que apareixia a les portades de la premsa de l'endemà sota els titulars que el poble balear volia autonomia, amb banderes amb franja blava en alt i en primera fila, els dirigents d'UCD i PSOE. No se n'hi veia cap de nacionalista.

Si la constitució de l'Assemblea de Parlamentaris liquidava les aspiracions institucionals del nacionalisme, la diada del 29 d'octubre de 1977 esvaïa, fins i tot, l'esperança que aquest àmbit ideològic i polític tengués un mínim protagonisme en el procés autonòmic, ni que fos simbòlic. Ni això, li deixaren.

Un munt de renúncies. Amb aquests condicionants, de total hegemonia ostentosa i orgullosa d'UCD i PSOE, el procés autonòmic es posà en marxa. Amb múltiples estira-i-afluixes amb el Govern Suárez, esdevingué un camí sembrat d'entrebancs sempre resoltos de la mateixa manera: renúncia rere renúncia de l'Assemblea balear. Finalment, el 2 de juny de 1978, el consell de ministres aprovava el reial decret llei que regulava el règim preautonòmic de les Illes Balears. El 24 de juliol següent l'Assemblea de Parlamentaris es reunia per darrera vegada i es reconstituïa, es reformava, es regenerava o es transmutava alhora en Consell General Interinsular (CGI). Fi-

nalment elegia –amb l'abstenció del PSOE– Jeroni Albertí, d'UCD, com a president del primer ens d'autogovern balear d'ençà el segle XVIII.

El 28 de juliol, en un acte solemne celebrat al pati d'armes del castell de Bellver, a Palma, es presentava el CGI, amb la presència del president de la Generalitat de Catalunya i d'alts representants de la Diputació d'Aragó i del Consell General Valencià, així com de tots els consellers del CGI, representants d'altres partits i d'insignes figures de la cultura de les Illes, com Francesc de Borja Moll, Josep Maria Llompart o Joan Miró.

Els qui no hi eren eren els nacionalistes que més s'havien significat en la reivindicació d'una autonomia que havien pensat, i somniat, d'una manera radicalment diferent. Poc abans de la constitució del CGI, i quan ja era públic com seria l'immediat autogovern illenc, qui ara és conseller de Cultura i Educació del Govern de les Illes Balears, Damià Pons (PSM), escrivia en el diari *Baleares* un article titulat *L'estafa de la pre-autonomia*. No hi fan falta més comentaris.

A partir d'aquell moment –i a pesar d'una petita presència nacionalista (dos membres) al consells insulars i al CGI gràcies a les eleccions preautonòmiques de 1979, van continuar essent UCD i PSOE els qui protagonitzaren el procés que havia de conduir a l'autonomia constitucional (1983). Si el nacionalisme no reconeixia, tot i participar-hi, les incipients estructures d'autogovern per insuficients, a l'altra banda de l'espectre polític, AP tampoc no les acceptava, amb excuses múltiples i canviant però un evident fet de fons: no mostrava massa interès autonomista.

El febrer de 1983 s'aprovava a les Corts espanyoles l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, amb l'abstenció d'AP. L'1 de març es publicava al *BOE*. El juny següent se celebraven les primeres eleccions autonòmiques. Paradoxalment el partit menys autonomista de Balears, AP, les guanyava, i amb el suport de la UM acabada de crear i liderada per Jeroni Albertí, Gabriel Cañellas es convertia en el primer president autonòmic balear.

Miquel Payeras

“Ara la capital de Catalunya és Madrid”

Josep Maria Bricall i Masip (Barcelona, 1936) va ser secretari general de la Presidència (1977-79) de la Generalitat provisional i conseller de Governació (1979-80) del govern de Tarradellas, del qual en va ser també gran amic. En aquesta entrevista reflexiona sobre com van anar les coses i quins errors es van poder cometre.

La manifestació de l'11 de setembre del 1977 a Barcelona es presenta com el desencadenant perquè Madrid s'adonés que calia restablir l'autonomia de Catalunya. Hi està d'acord?

—Quina importància té per a un govern que té policia i exèrcit una manifestació al passeig de Gràcia? Cap ni una. En canvi, sí que és cert que a Catalunya hi havia un sentiment general de resoldre el problema a través de l'autonomia. Espanya en aquell moment també s'adonava que, sense Catalunya, ni el rei acabaria tenint la corona, com va passar amb la República, així que van haver de pactar els dos costats. Prova evident és que quan Tarradellas li va dir a Adolfo Suárez que havien sortit al carrer un milió de persones, aquest li va contestar: “*Cuántas hubieran quedado si hubiese enviado a la Guardia Civil?*”. Abans de la manifestació el decret de restabliment ja estava pactat, i aquest decret és, fonamentalment, l'existent.

—Quina estratègia de negociació seguia el president Tarradellas?

—El president, durant l'exili, va aplicar sempre una política de pactar amb l'estat mani qui mani, un cop Franco desapareix. I aquest pacte s'ha de fer des de la Generalitat, que d'alguna manera és un estat. Això es va realitzar amb un procés continuat, claríssimament en l'època de Suárez, quan hi ha una aproximació important. La idea del president és firmar el pacte amb l'estat abans que hi hagi la Constitució i les eleccions, perquè quan hi hagi els comicis a Catalunya ja existeixi un poder polític.

—No tothom veia tan clar que la Generalitat pogués restablir-se tan fàcilment...

—El senyor Pujol ho va engegar tot a rodar perquè, suposo que per ambició personal, va insistir a ser a la Comisión de los 9, en contra dels advertiments del president Tarradellas. De fet, al míting final de Convergència de les eleccions del 1977 Pujol va dir que la Generalitat trigaria com a mínim dos anys a restablir-se, fins que es constituïssin les noves Corts. Al cap d'una setmana ja teníem en Tarradellas a Madrid. Evidentment,

RAFA GIL

“Josep Tarradellas passarà a la història com l'única possibilitat que l'esquerra manés a Catalunya. I les esquerres encara avui no se n'han adonat.”

Suárez va saber aleshores que era molt més fàcil pactar amb Pujol que no pas amb el president.

—Tarradellas no es va trobar amb gaires elements de ruptura amb el règim franquista. Tot i així, es va recuperar la Generalitat i una certa autonomia. Quina va ser la clau de l'èxit?

—En aquell període va quedar clar que Catalunya ha de viure pactant amb el Govern d'Espanya, i aquest pacte s'ha de fer amb una relació molt semblant a la que hi ha entre

dos estats. Això, sens dubte, només s'aconsegueix presentant les propostes molt raonades i pensades. Des que va arribar el president de l'exili fins al final de l'any 1978 això es va aconseguir força. Aquesta va ser la tasca més important del Govern Tarradellas, el qual, en retornar, s'havia trobat una legislació que ho havia previst tot menys que es restablís la Generalitat. Tarradellas va haver de crear una estructura mínima i al mateix temps realitzar les funcions que li venien de l'administració central procedents dels traspassos dels ministeris. La política de negociació va tenir el punt àlgid en el fet que el Govern de Madrid va permetre que els governadors civils de Catalunya poguessin ser convocats i presidits pel mateix president Tarradellas.

—Tarradellas també és un personatge històric. Fins i tot Josep Piqué ha reivindicat alguns dels seus plantejaments...

—Josep Tarradellas ha tingut una visió dels problemes de Catalunya i d'Espanya en general que va més enllà del que sembla que pretén Catalunya, que no és gran cosa. Defensava les seves idees amb rigorositat, però alhora era molt flexible. Sovint se li ha penjat el mort d'home autoritari, i no és cert; de fet, els seus col·laboradors han estat sempre persones molt independents. Però Tarradellas passarà també a la història com l'única possibilitat que l'esquerra manés a Catalunya. I les esquerres encara avui no se n'han adonat.

—L'eufòria al carrer pel retorn del president no es va encomanar del tot portes endins de la Generalitat...

—Aquell diumenge els tarradellistes teníem molta por, perquè els partits, excepte ERC, PSC i en certa manera els comunistes, no mostraven un gran entusiasme pel fet que tornés el president. Tenien por que Tarradellas no els deixaria fer res. Des de Madrid, el president em va telefonar perquè li preparés el discurs.

Aquell dia no va deixar de repetir que ell ho faria tot menys un 6 d'octubre [referint-se als Fets d'Octubre del 1934, a partir dels quals l'Estatut

va ser suspès i el Consell Executiu empresonat]. L'endemà s'havia de reunir amb el capità general, un antic ministre de Franco, i estava més preocupat per això que no per la rebuda que li havien fet. Quan Tarradellas era a l'exili, em va dir: "Els catalans vam demanar l'Estatut, el vam votar, i el poble espanyol ens va dir que sí; només Franco va dir que no; per tant, hem de tornar." I així va ser, aquesta és la gran màgia del seu retorn.

—Parlem de l'Estatut. Des del primer moment, als tarradellistes, no els acabava de fer el pes...

—Molts polítics no van voler entendre què significava aquest Estatut, i ells tenen gran part de la responsabilitat del que tenim ara. L'Estatut de Catalunya és l'intent més fort de centralització que ha tingut aquí Espanya, des del moment en què permet que la regionalització que s'ha fet a algunes províncies espanyoles tingui uns estatuts gairebé iguals als de Catalunya. Si tot Espanya té uns estatuts com el nostre, vol dir que el de Catalunya és molt mediocre.

—De fet, el Govern Suárez no semblava gaire amoïnada amb aquest Estatut.

—Jo vaig tenir una conversa amb el ministre d'Administració Territorial, Antonio Fontán, i em va dir que uns traspassos de funcions que havien de venir a la Generalitat no arribaven perquè Adolfo Suárez ja s'havia adonat que amb l'Estatut no arribaríem gaire lluny. El mateix president Tarradellas el va anomenar "l'estatut de Suárez per Catalunya".

—L'Estatut era, en certa manera, aliè a la Generalitat, oi?

—Sí, nosaltres no vam participar-ne gens, el van redactar i negociar els diputats i senadors catalans a Madrid. No van fer mai consultes a cap tècnic de la Generalitat, ni als consellers dels mateixos partits, ni al president. També és veritat que el president no hi creia massa, en la idea de l'Estatut, no vull amagar que ell no veia clar que en aquell moment l'Estatut havia de ser la primera prioritat. Li semblava que fins que no s'haguessin fet totes les lleis orgàniques

de la Constitució, l'Estatut es podia quedar en un no-res. I quan va acabar el període per presentar l'Estatut, aleshores el president els va posar obstacles perquè el considerava un mal Estatut.

—I doncs, per què Tarradellas va permetre que tirés endavant?

—Quan vaig llegir l'Estatut vaig veure que allò era un desastre. Els punts fonamentals no hi eren, ni l'ordre públic, ni els ajuntaments, ni la vida local, ni la divisió territorial de Catalunya, ni un sistema financer clar, ni Seguretat Social, ni empreses públiques. Aleshores els col·laboradors més propers vam anar a veure el president i li vam dir: "Si vostè diu 'no' a l'estatut, compti amb nosaltres perquè farem el possible perquè no sigui aprovat." El president no es va atrevir a fer-ho, amb més de 80 anys i la vida que havia portat, això li va pesar. Vam esperar que les circumstàncies permetessin fer alguna cosa, però no hi va haver l'oportunitat.

—Però amb l'Estatut aprovat, ja no només són els tarradellistes els insatisfets.

—Sí. Això és degut a una cosa molt curiosa que no se sap, i és que després del referèndum de l'Estatut al consell de la Generalitat, en comptes d'eufòria hi va haver un clima de pessimisme potent, perquè Madrid ja estava tranquil·la; l'Estatut de Catalunya es podia generalitzar per tot Espanya sense problemes. Ara bé, no és Madrid el que ens ha tirat la pedra al sostre, ens l'hem posada nosaltres mateixos.

—Parlant de Madrid, la política de Tarradellas de pactar amb l'estat mani qui mani, no té pas els mateixos efectes que fa vint-i-cinc anys...

—No, ara el resultat és que per primera vegada en la història la capital de Catalunya és Madrid. I això ens ho hem guanyat a pols. La diferència és que Tarradellas no se sotmetia, sinó que convencia raonant. Si Tarradellas va dir "ho faré tot menys el ridícul", ara el Govern català fa tot el que sigui fer el ridícul.

Gemma Aguilera

"Després del referèndum de l'Estatut, al consell de la Generalitat en comptes d'eufòria hi va haver un clima de pessimisme potent, perquè Madrid ja estava tranquil·la; l'Estatut de Catalunya es podia generalitzar per tot Espanya sense problemes. Ara bé, no és Madrid qui ens ha tirat la pedra al sostre, ens l'hem posada nosaltres mateixos"

Valencians sota el franquisme

Antonio Calzado Aldaria i Ricard Camil Torres Fabra

La Xara Edicions. Simat de la Valldigna, 2002. 151 pàgines.

El llibre d'aquests dos historiadors valencians, especialitzats en l'estudi del franquisme, es presenta a si mateix assegurant que significa una innovació en el camp de l'estudi del franquisme a les terres valencianes, atès que es tracta d'una síntesi del període franquista que, sense perdre de vista en cap moment el rigor científic, ofereix un nivell divulgatiu i, al mateix temps, serveix d'eina als estudiants universitaris per tal d'afrontar l'assignatura amb un manual que, per la seva qualitat, sembla imprescindible.

Clandestinos

El Maquis contra el franquismo, 1934-1975

Dolors Marín Silvestre

Plaza y Janés. Barcelona, 2002. 331 pàgines.

L'autora, doctora en història contemporània i diplomada en sociologia, presenta una crònica d'una part de la història sovint oblidada: la dels vençuts de la Guerra Civil que es negaren a deixar de lluitar, alguns dels quals no foren neutralitzats fins els anys setanta.

El Maquis, la guerrilla a les muntanyes, a les ciutats... una història en què Marín vol recuperar els seus protagonistes de l'oblit en què caigueren, feta a partir tant de documents d'arxius i biblioteques com d'entrevistes amb protagonistes i persones properes a ells.

L'Europa de Franco

L'esquerra antifranquista i la "caça de bruixes" a l'inici de la guerra freda. França 1943-1951

Jordi Guixé i Coromines

Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2002. 255 pàgines.

Les relacions perilloses. Estic d'acord amb Josep Benet quan escriu que aquest treball és un punt de partida per a futures investigacions. Així és; junt amb autors francesos com ara Geneviève Dreyfus-Armand, Guixé aporta amb *L'Europa de Franco* noves perspectives per a aprofundir en la història de l'exili republicà a França. Guixé ha elaborat un treball exhaustiu de consulta i contrast d'informacions on analitza i (re)interpreta les diferents versions donades pel Govern francès i pel règim franquista espanyol, especialment a partir d'arxius ministerials, diplomàtics, polítics i policials del país veí, ja que, com ell mateix explica, ara per ara, "els fons de la policia espanyola... són inacessibles per decrets de confidencialitat [...]".

L'Europa de Franco vol reobrir el debat sobre una reivindicació històrica, la de l'aportació de gran part dels exiliats republicans a França en la lluita contra l'ocupació nazi, fent costat a la resistència. Segons l'autor la seva contribució ha estat oblidada per la historiografia francesa. No és aquesta, però, l'única mala jugada a què es refereix Guixé. Avalat per la indulgència internacional vers el règim franquista, especialment des dels Estats Units, i amb el salconduit de l'anticomunisme feroç, fruit de l'anomenada

guerra freda, el Govern francès de la IV República va dur endavant la seua particular "caça de bruixes, que pretenia deixar clar que el franquisme era un mal menor, i que la nova lluita sense matissos era contra el comunisme" a més de "trencar la unitat i la convivència en la lluita antifranquista" –com escriu Benet–. Així, el 1948 França va començar la reobertura progressiva de la seua frontera, tot reprenent les relacions amb l'Espanya franquista i, dos anys després, a l'agost de 1950, va declarar el PCE il·legal a França, tot dins –com explica l'autor– d'un entramat polític que tenia com a últim objectiu destruir l'antifranquisme a l'exili.

En aquest context, i en secret absolut, la policia francesa posava en marxa al setembre del mateix any l'operació "Boléro-Paprika", que pretenia deportar uns quatre-cents refugiats de nacionalitat espanyola, acusats de comunistes, a Còrsega i Algèria. Finalment va aconseguir allunyar-ne uns tres-cents, en un colp que volia fer minvar la lluita antifranquista organitzada dels comunistes, molt ferits –especialment aquells deportats– per un sentiment de traïció i d'injustícia per part de "la seva segona pàtria". Tot un complot que Guixé ha sabut contar i analitzar amb precisió de detalls i sentit crític, per venir a completar el que fins ara en sabíem.

Lourdes Toledo

Mata-Hari: sexe i espionatge a la Primera Guerra Mundial

Adreça electrònica:

www.ciudadfutura.com/armagedon/galeria/galeria.htm

Potser és la dona més misteriosa, magnètica i eròtica dels inicis del segle XX. Almenys, la més mítica barreja de feminitat, sexe, desig, política, espionatge, història, llegenda... i mort. Era la matinada del 15 d'octubre del 1917 quan la bella dona coneguda com Mata-Hari va morir sota una pluja de projectils disparats per l'escamot d'afusellament.

La història diu que qui va néixer com Margaretha Gertruida Zelle el 7 d'agost del 1876 es convertí en una bellesa radiant que obtenia per la via del sexe secrets militars. El que és segur és que als quaranta anys, encara amb un físic salvatge, va morir executada.

La seva imatge feia tornar bojós els homes. En aquest ciberlloc, l'internauta curiós podrà trobar una selecció de les millors fotografies de la bella Mata-Hari i copsar el sentit sensual i eròtic de l'època, a més de documentar-se sobre la vida d'un personatge tan peculiar i misteriós.

Alexandre el Gran, una figura apassionant de la història

Adreça electrònica:

www.artehistoria.com/historia/personajes/4186.htm

Nascut a Pella, Macedònia, el 356 aC, i mort el 323 aC a Babilònia en circumstàncies sobre les quals encara divergeixen els historiadors, Alexandre el Magne o el Gran és una de les figures més apassionants de la història. En la seva persona i biografia es mesclen la història i la llegenda.

Se'l té per un dels conqueridors més importants. Va morir molt jove, a punt de complir els trenta-tres anys, i així i tot va tenir temps d'unificar Grècia, conquerir Pèrsia i forjar un extensíssim imperi sota el seu lideratge (que arribava fins a l'Hindu Kush).

Aquesta pàgina permet fer-se una idea ràpida de la biografia del personatge, així com de la incessant activitat militar de conquesta que protagonitzà al capdavant dels seus exèrcits fins a la seva mort, el 30 de juny del 323 aC, causada potser per l'assassinat, la malària o la leucèmia.

Tàrraco, un passeig virtual educatiu i interessant

 Adreça electrònica:
www.mnat.es

Des de la seva fundació, l'any 218 aC, Tàrraco va esdevenir un assentament bàsic per a la romanització de la península Ibèrica. L'any 27 aC va ser designada capital de la important província Hispania Citerior, anomenada també Tarraconensis. Aquesta decisió va comportar el reconeixement definitiu de la funció que la ciutat hauria d'exercir en els territoris de l'occident romà durant el període de l'alt imperi, amb la qual cosa Tàrraco va aconseguir un alt nivell urbanístic i monumental, d'acord amb la seva importància i significació.

Aquest lloc virtual, a banda d'informació sobre tot el que s'organitza, permet accedir a la interessantíssima –sobretot per a professors i alumnes de secundària– “perspectiva hipotètica de Tàrraco, al segle II”. Un lloc deliciós de realitat virtual romana.

Buffalo Bill i el seu Wild West

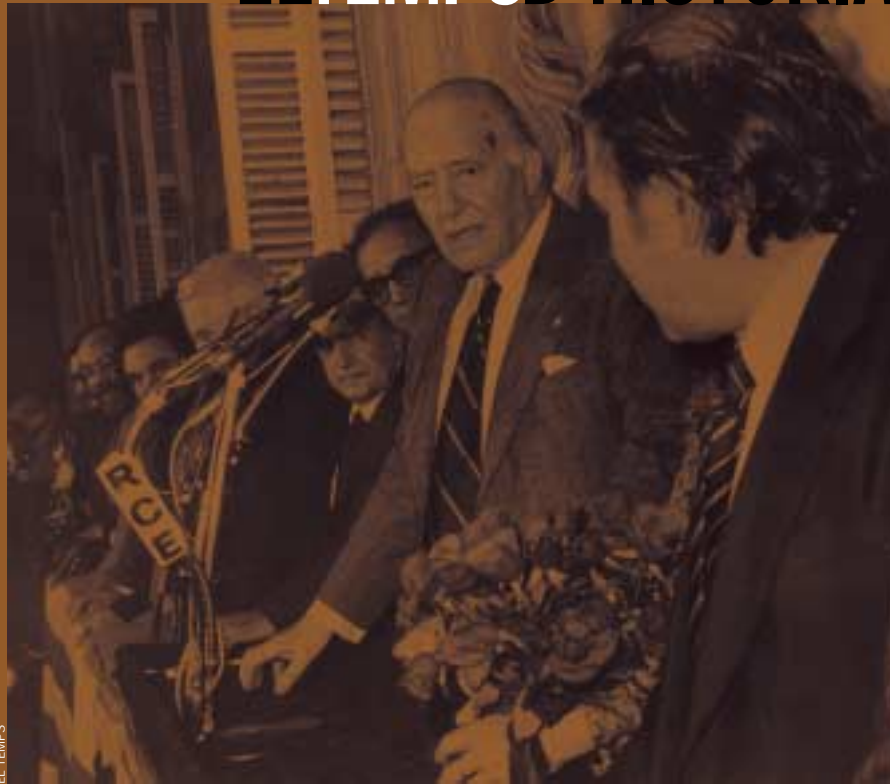
 Adreça electrònica:
www.americanwest.com/pages/buffbill.htm

William Frederick Cody (1846-1917) és potser la figura en què es barregen la realitat i la llegenda del mític Far o Wild West de la història dels Estats Units. Conductor de diligències, porter d'hotel, missatger de correu a cavall, soldat, tramper... però sobretot caçador, o aniquilador, segons com es miri, de búfals, activitat que li valgué el famós àlies, ja que els matava a milers. Havia estat contractat com a caçador per abastir de carn els treballadors de la línia fèrria de Kansas. Home d'hàbils recursos efectistes i, avui en diríem, mediàtics, va saber utilitzar en favor seu l'aura d'heroi que conreà servint a l'exèrcit (1868-72), de manera que, el

1883, quan tenia trenta-cinc anys, va fundar la companyia teatral-documental Buffalo Bill's Wild West, que es presentà a Omaha. L'espectacle del “salvatge oest” va agradar tant al públic de l'est dels EUA que l'èxit va convertir Cody en una figura molt popular i famosa. Des de llavors va actuar durant deu anys arreu d'Europa, i al tombant de segle ja era possiblement la figura més famosa i reconeixible del salvatge Oest arreu del món.

EL TEMPS D'HISTÒRIA

EL TEMPS

és possible
gràcies a

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

CAIXA CATALUNYA